

L' Aleph

Jorge Luis Borges

Traducció d'Avel·lí Artís-Gener

FLÂNEUR. Barcelona 2021

Jorge Luis Borges va escriure *El Aleph*
l'any 1949; Avel·lí Artís Gener, *L'Aleph*,
el 1983. Aquí els teniu tots dos.
Nosaltres només n'hem esmenat alguns
errors (esperem que involuntaris).

Al espejo

¿Por qué persistes, incesante espejo?
¿Por qué duplicas, misterioso hermano,
el menor movimiento de mi mano?
¿Por qué en la sombra el súbito reflejo?

Eres el otro yo de que habla el griego
y acechas desde siempre. En la tersura
del agua incierta o del cristal que dura
me buscas y es inútil estar ciego.

El hecho de no verte y de saberte
te agrega horror, cosa de magia que osas
multiplicar la cifra de las cosas

que somos y que abarcan nuestra suerte.
Cuando esté muerto, copiarás a otro
y luego a otro, a otro, a otro, a otro...

Jorge Luis Borges, *La rosa profunda* (1975)

L'Aleph, aquest aplec de contes de Jorge Luis Borges, es va publicar a Buenos Aires el 1949, quan l'escriptor tenia cinquanta anys. Cal remarcar, de totes maneres, que la nostra versió correspon a la de la segona edició, augmentada amb alguns relats, apareguda a la ciutat de La Plata l'any 1952. Però el seu primer llibre de narracions curtes (*Historia universal de la infamia*), l'havia donat a la impremta als trenta-sis anys i seguirien, sense moure'ns del terreny de la contística, *El jardín de senderos que se bifurcan* (1941) i *Ficciones* (1944). No imagineu, però, que Jorge Luis Borges hagi estat un escriptor de tardana aparició al món de les lletres: el seu primer relat (*La visera fatal*) l'havia donat a conèixer als vuit anys!

El conte no era, això no obstant, l'únic gènere literari que Borges cultivava: l'alternava amb la poesia i l'assaig, dues modalitats en les quals, també, abastaria uns cims que fins aleshores havien semblat inassolibles. Tot això a part, havia de fundar i dirigir diverses revistes literàries i ésser el puntal més ferm dels suplementes de lletres dels diaris de Buenos Aires.

L'Aleph que ara teniu a les mans, per primera vegada traduït al català, és una fita més en el llarg camí de la creació literària de Jorge Luis Borges, una via tota brodada de monjoies. En els divuit relats aplegats aquí hi ha el clar exponent de l'obra de creació, d'imaginació mai no estroncada i, per damunt de tot, la seva enorme gràcia en la manera de dir, de relatar, de cercar i trobar tothora el mot just, exacte i rigorós con una roda dentada de rellotge miniatura.

La selecció de contes de *L'Aleph* sembla que talment hagi estat feta a mida, com si hom hagués volgut exposar en un sol volum la gamma sencera de tons dels quals se serveix Borges en la seva fabulosa narrativa. Des dels relats que et fan passar les pàgines amb sostinguda —i creixent!— angoixa, com la «Biografia de Tadeo Cruz», «Emma Zunz» o «L'home en el llindar», per exemple, passant per les enginyoses i sorprenents disquisicions teològiques i filosòfiques, com en «L'immortal», «Els teòlegs», «La recerca d'Averrois», etcètera, fins als purs exàmens d'introspecció i retrospecció, com ara són «El guerrer i la captiva», «La casa d'Asterió», «L'altra mort» i «*Deutsches Requiem*», també amb l'únic propòsit de remarcar uns casos d'entre una obra remarcable de cap a peus.

Em va produir una grossa joia que Gedisa m'encarregués la traducció al català de *L'Aleph*, una alegria que, malgrat tot, no m'ofuscava ni em feia perdre la noció de com era d'arriscat donar compliment a la comanda. No pas per tal de defugir la feina, vaig plantejar honestament a l'editor la meva sensació dominant: hom ha fet —si us plau per força— que els catalans hàgim après el castellà; en conseqüència, calia partir d'una realitat indefugible: tota la gent lletraferida com cal ja hauria llegit Borges en la seva llengua original. La presència del que en diem americanismes en el llenguatge borgesià no era, de debò, cap obstacle insalvable, ni justificava l'empresa.

Però contra les altres raons no tenia —o no trobava— cap objecció vàlida. Perquè, si com desitgem, el cabal de llibres en

la nostra llengua cal que sigui ben abundós, enriquit amb tota mena de disciplines i procedències, no podíem negligir la presència al català d'aquesta figura única, que és l'argentí Jorge Luis Borges. Coneixedor —fervorós admirador— del singular estil de Borges, jo havia d'acceptar el desafiament que representava traslladar al català aquell doll de literatura fina i delicada com una randa, plenament conscient de la subordinació que exigia, afegida a la inexcusable fidelitat.

Els al·licients, doncs, eren grossos i decantaven fàcilment la balança. Hi havia, senyorejant-ho tot, el meu convenciment de la immensa estatura de Borges, un home que, d'acord amb la seva talla, calia que fos controvertit i tanmateix ho era, en aquesta i en altres latituds malgrat que, generalment, els desacords mai no fossin respecte a la seva qualitat literària que, fet i fet, era allò que més interessava. Hom li formulava adesiara objeccions de caràcter polític que jo, allunyat del focus central, no podia comprendre sobretot perquè ell mateix, en tota la seva obra, refutava el tipus d'inclinacions que hom li retreia i que jo, personalment, mai no he pogut comprovar. L'escriptor Jorge Luis Borges era en realitat el personatge que em subjugava, figura que, d'altra banda, gaudia d'un prestigi i un suport internacionals, mantinguts per personalitats no gens suspectes de febleses o traïments.

I manifest, mot per mot, ratlla per ratlla, en tota una tasca literària que podem qualificar d'única tant per la seva dimensió com per la seva profunditat: l'obra gegantina d'un home fet per

a ennoblir —fins a uns nivells insospitats— la República de les Lletres. Sí: Jorge Luis Borges és un escriptor prodigiós, que ha estat capaç de menar la llengua castellana —tan fatalment destinada a degradacions!— a una altura increïble, formidablement rica i (potser aquest és el principal secret seu), summament generosa.

No desitjo sinó que els catalans que hauran conegut Borges a través d'aquesta meva traducció hagin descobert el miracle de la prodigalitat del gegantí Jorge Luis Borges.

Avel·lí Artís-Gener

Índice

El inmortal	16
El muerto	58
Los teólogos	72
Historia del guerrero y de la cautiva	94
Biografía de Tadeo Isidoro Cruz (1829-1874)	106
Emma Zunz	116
La casa de Asterión	132
La otra muerte	140
<i>Deutsches Requiem</i>	158
La busca de Averroes	176
El Zahir	200
La escritura del dios	224
Abenjacán el Bojarí, muerto en su laberinto	238
Los dos reyes y los dos laberintos	262
La espera	266
El hombre en el umbral	278
El Aleph	294
Epílogo	334

Índex

L'immortal	17
El mort	59
Els teòlegs	73
Història del guerrer i la captiva	95
Biografia de Tadeo Isidoro Cruz (1829-1874)	107
Emma Zunz	117
La casa d'Asterió	133
L'altra mort	141
<i>Deutsches Requiem</i>	159
La recerca d'Averrois	177
El Zahir	201
L'escriptura del déu	225
Abenjacan el Bojarí, mort en el seu laberint	239
Els dos reis i els dos laberints	263
L'espera	267
L'home en el llindar	279
L'Aleph	295
Epíleg	335

El inmortal

Solomon saith: *There is no new thing upon the earth.* So that as Plato had an imagination, *that all knowledge was but remembrance;* so Solomon given his sentence, *that all novelty is but oblivion.*

FRANCIS BACON, *Essays*, LVIII

En Londres, a principios del mes de junio de 1929, el anticuario Joseph Cartaphilus, de Esmirna, ofreció a la princesa de Lucinge los seis volúmenes en cuarto menor (1715- 1720) de la *Ilíada* de Pope. La princesa los adquirió; al recibirlos, cambió unas palabras con él. Era, nos dice, un hombre consumido y terroso, de ojos grises y barba gris, de rasgos singularmente vagos. Se manejaba con fluidez e ignorancia en diversas lenguas; en muy pocos minutos pasó del francés al inglés y del inglés a una conjunción enigmática de español de Salónica y de portugués de Macao. En octubre, la princesa oyó por un pasajero del Zeus que Cartaphilus había muerto en el mar, al regresar a Esmirna, y que lo habían enterrado en la isla de Ios. En el último tomo de la *Ilíada* halló este manuscrito.

El original está redactado en inglés y abunda en latinismos. La versión que ofrecemos es literal.

L'immortal

Solomon saith: *There is no new thing upon the earth.* So that as Plato had an imagination, *that all knowledge was but remembrance;* so Solomon given his sentence, *that all novelty is but oblivion.*

FRANCIS BACON, *Essays*, LVIII

A Londres, a començaments del mes de juny de 1929, l'antiquari Joseph Cartaphilus, d'Esmirna, va oferir a la princesa de Lucinge els sis volums en quart menor (1715-1720) de la *Iliada* de Pope. La princesa els va adquirir; en rebre'ls, va bescanviar uns mots amb l'antiquari. Era, ens diu, un home consumit i terrós, d'ulls grisos i barba grisa, de trets singularment vagues. Se servia amb fluïdesa i ignorància de diverses llengües; en cosa de minuts havia passat del francès a l'anglès i de l'anglès a una conjunció enigmàtica d'espanyol de Salònica i de portuguès de Macao. El mes d'octubre, la princesa es va assabentar per un passatger del Zeus que Cartaphilus havia mort al mar, quan retornava a Esmirna, i que l'havien enterrat a l'illa d'Ios. En el darrer volum de la *Iliada* va trobar aquest manuscrit.

L'original és redactat en anglès i és ple de llatinismes. La versió que n'ofereixo és literal.